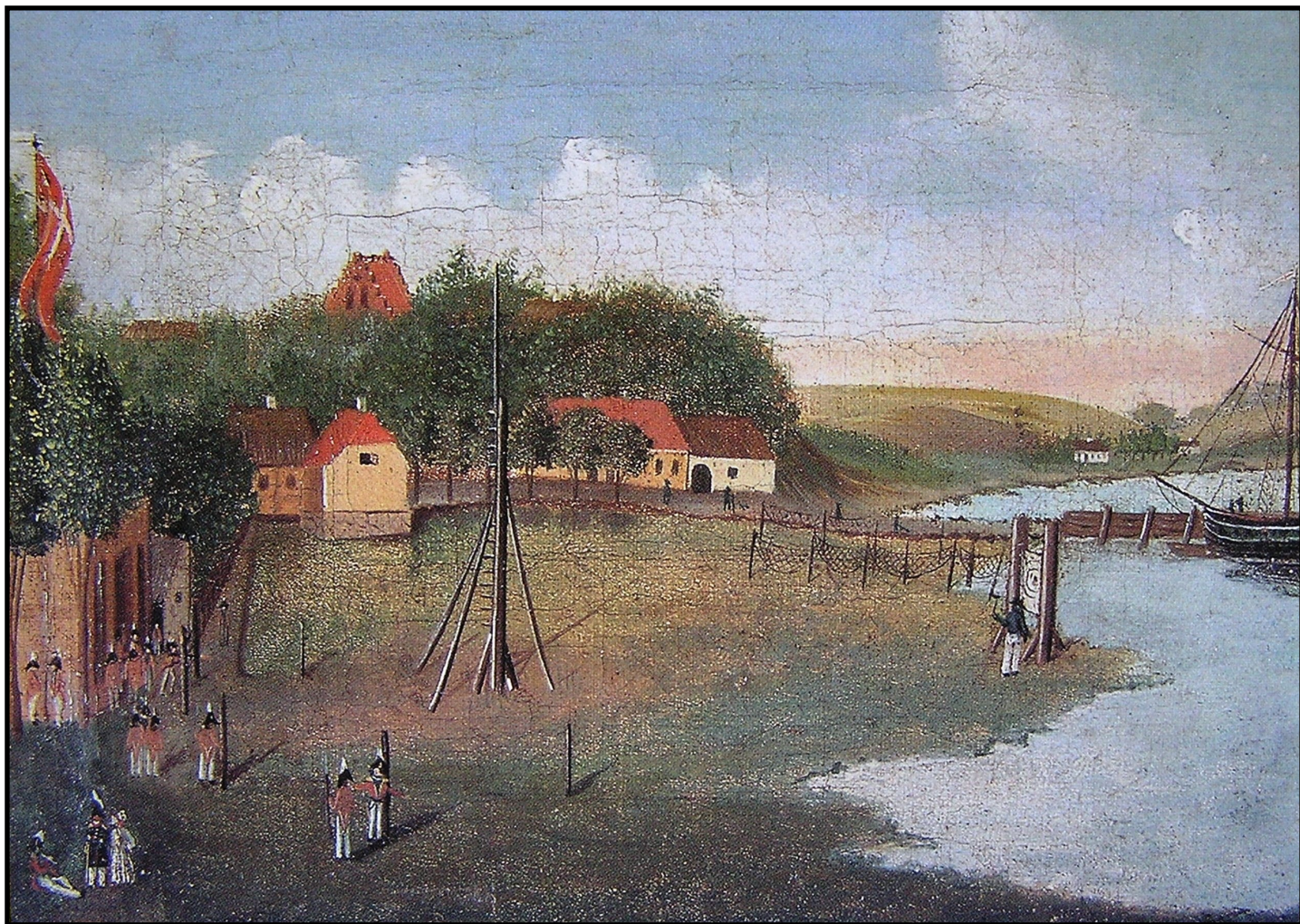

Jul i Roskilde

MALERMESTER
JACOB CHRISTIAN GOTTSCHALK
 OG HANS ROSKILDE-BILLEDER

AF VICTOR HERMANSEN

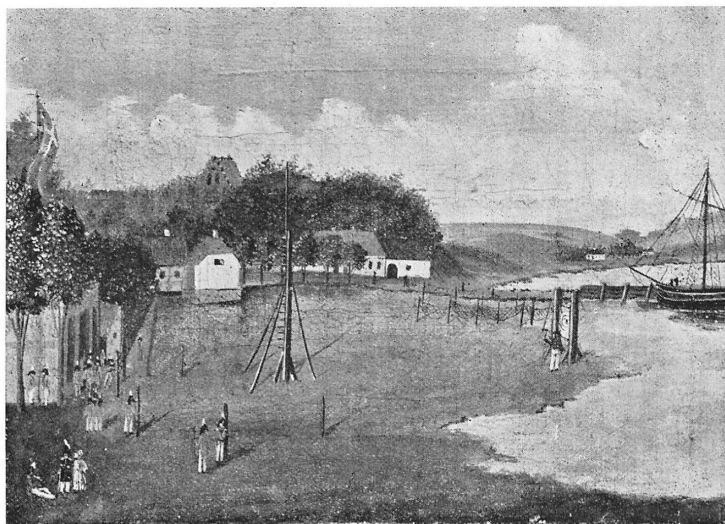
Blandt de mange Bidrag til Roskildes Historie, som skyldes Redaktør Chr. Christensens flittige og kyndige Pen, er der ogsaa en Skildring af den gamle Haandværksmester J. C. Gottschalk, men saa godt er denne Artikel skjult — i Roskilde Tidendes Julenummer 1937 —, at den næppe er almindelig kendt eller tilgængelig. Det vil maaske derfor ikke være urimeligt igen at gøre opmærksom paa denne ganske fortjenstfulde Topograf fra det forrige Aarhundrede, og navnlig ikke, da der i den nyeste Tid er fremkommet adskillige Oplysninger, som tegner et mere fuldstændigt Billede af hans Liv og Virksomhed. Takket være Boghandler Flensborgs ihærdige Efter-søgning er det nemlig lykkedes at opspore ikke blot nogle Malerier, som her bliver gengivet for første

Gang, men ogsaa en Slags Familie-Krønike, tilmed i to Eksemplarer. Det ældste er et simpelt Kvart-Hefte, hvis brogede Indhold bestaar af en Oversigt over J. C. Gottschalks Værker i Tiden 1836—1838, Afskrifter af Den Engelske Captain og andre skønlitterære Sager, som han aabenbart har yndet, Husholdnings- og Arbejds-Regnskaber for Aarene 1842—1850, og endelig Familie-Optegnelserne, som slutter med Aaret 1860. Det yngste er en lille pyntelig Portefeuille i grønt Bind med rød Ryg, øjensynlig en Gave eller Arvestykke, da den bærer Faderens Navn J. P. Gottschalk i Guldtryk. Fra den ene Side indeholder den en »Haandbog i Chemien udarbejdet og prøbet af Malermester J. C. Gottschalk i Roskilde den 24de Februari 1847«, det vil sige Opskrifter paa Tilberedning

af Farver, Lakker, Politurer og hvad andet, der hørte til Malerfaget, men ogsaa f. Eks. »Et Middel at rense Oliemalerier med«, »Recept til at vaske Straahatte« og »Recept til god Blanksvætte«. Fra den anden Side af Bogen har han indført Familie-Notitserne, som slutter den 1. September 1893, Aaret før han døde.

Paa mange Punkter er de to Sæt Optegnelser næsten ens, paa andre udfylder de hinanden, og til sammen giver de Omridset af en Haandværkers jævne og beskedne Tilværelse uden større ydre Begivenheder. De fleste af hans Notitser er ogsaa blot ganske nøgterne og korte Angivelser af Navne og Aarstal for Familiens Medlemmer, og kun en enkelt Gang gaar han uden for Slægtens Kreds, da han i 1869 skriver: »D. 6. Juli døde min Ven Greve Klokken 5 Eftermiddag«. Men bag den lidt ubehjælpssomme Form med dens fuldstændige Til-sidesættelse af al vedtagen Retskrivning fornemmer man alligevel, at netop denne omhyggelige Registrering er Udslag af en levende Familiefølelse, som øjensynligt har betydet meget for ham personligt.

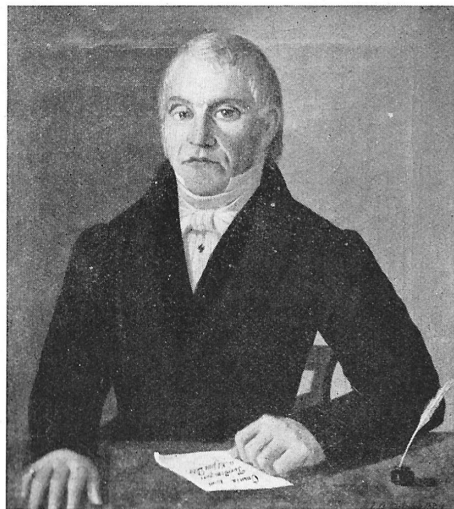
Som Navnet viser, er Slægten ikke oprindelig dansk, og J. C. Gottschalk véd da

Borgerkorpset holder Skiveskydning ved Roskilde Havn, o. 1845. (Roskilde Museum).

Selvportræt af J. C. Gottschalk, 1843. (Privateje).

Litteratus Peter Obel, 1834. (Privateje).

Indgangen til Frue Kirkegaard, o. 1845. (Roskilde Museum).

ogsaa at fortælle, at »min Bedstefader hed Joachim Andreas Gottschalk, var født i Regensburg ved Donau i Kongeriget Baiern, hvor hans Fader var Gejstlig. Han selv valgte Militærstanden og tjente som Officer i den franske Armé under Napoleon. Hvorledes han kom til Danmark, er mig ubekendt. Han blev gift med en dansk Pige, men hvem der var hendes Forældre, har jeg aldrig kunnet faa at vide.

Min Bedstefader havde 7 Sødskende og døde kort Tid efter at min Fader blev født. Min Bedstemoder giftede sig anden Gang med Sadelmagermester Andreas Høyval i Svendborg. Min Fader hed Johan Peter Gottschalk

og var Sadelmagermester, først i Svendborg og siden i Roskilde. Han blev gift med afdøde Murmester Johan Christensen Neuhau-sens Datter Jakobine af Roskilde, og i de sidste 16 Aar af sin Levetid var han Graver ved Roskilde Domkirke. I Ægteskabet var der fem Børn, hvoraf de tre døde og to Sønner blev i Live. Jeg er den ældste, medens min Broder Andreas Frederik Gottschalk er to Aar yngre. Jeg er født i Roskilde den 20. Juni 1817 og blev i Daaben kaldet Jacob Christian Gottschalk. Efter min Konfirmation i 1832 kom jeg i

Malerlære i København hos Malermester Brus og blev Svend den 26. Oktober 1836. Jeg rejste den 4. December 1839, først til Svendborg og siden til Hamborg, men derfra tog jeg tilbage til Roskilde, hvor jeg blev Mester den 24. Juni 1842, og giftede mig med Asserine Christiane Hansen, født den 8. Juni 1817 som Datter af Forpagter Christian Hansen paa Stenrandgaard ved Kallundborg. Vi blev viet i Frederiksborg Slotskirke den 1. April 1842 og min første Datter blev født i Frederiksborg den 9. Juli 1842«. I de første Aar af sin Roskilde-Tid mistede J. C. Gottschalk begge sine Forældre her; Faderen døde den 14. Januar 1846 og Moderen Natten mellem den 26. og 27. Oktober 1850. Men ogsaa blandt Børneflokken gjorde Døden sin Høst i disse Aar; tre var dødfødte — om et af dem siges forøvrigt, at »han blev født med en Sejrs-skjorte« — et fjerde døde kort efter Hjemmedaaben, og et femte døde som ung. Af de overlevende Børn blev Datteren Wilhelmine Christine gift 1864 i Domkirken med Avlsbestyrer Hendrik Hansen fra Frederiksborg, og med Glæde antegner J. C. Gottschalk senere, at han i 1889 var i Frederiksborg ved deres Sølvbryllup. »Der var flaget over hele Byen, Arbejdshusets, Hospitalets og Borgerstiftelsens Lemmer bespistes, og der blev skænket et Legat til samme«. Aaret efter havde han ydermere den Tilfredsstillelse, at hans Dattersøn, Chr. Hansen, blev cand. theol., hvorefter han prædikede i Roskilde Vor Frue og Sct. Jørgensbjerg. En kort Tid var han saa Lærer for Kronprinsens Børn og blev derefter Søndag den 11. Oktober 1891 indsat som Præst ved Sct. Johannes Kirke i København, »hvor jeg og hele Familien overværede Højtideligheden«.

De to Sønner, *Christian Frederik Peter Gottschalk* (født 13. September 1853, død 27. Juni 1930, se »Jul i Roskilde«, 1930, S. 17) og *Carl Johan Hendrik Gottschalk* (født 4. Maj 1858, død Februar 1940 i Køge), valgte begge at blive Malermestre som Faderen. Den yngste kom i Lære hos ham i 1872, blev Svend 1876 efter at være »hædret for Flid i Aftenskolen 2 Gange med hæderlig Omtale og 3 Gange med Præmier«, og etablerede sig 1886 i Køge. Den ældste derimod blev i Roskilde, hvor han stod i Lære hos Faderen fra 1867 til 1872 og derefter tjente hos ham som Svend indtil 1891, da han blev Mester her i Byen for at overtage den gamle Virksomhed. Den 1. Januar 1892 fik han »mit Værksted, som havde været drevet af

mig i cirka 50 Aar«, skriver J. C. Gottschalk, og han fortsætter: »Den 1. April 1892 fejrede jeg og Motter vores Guldbryllop her i Roskilde. Vi var til Alters i Domkirken, hvor hele Familien var samlet og min Dattersøn Pastor Hansen forrettede Tjenesten«. Senere paa Aaret købte Chr. Gottschalk Stedet Nr. 11 i Bred-

gaden for 5500 Kr., og »Fre-dagen den 23. Marts 1893 flyttede vi derhen«. Men længe kom det gamle Ægtepar ikke til at nyde deres Otium her, allerede den 8. Juli 1894 døde han, 77 Aar gammel, og først den 21. September 1903 fulgte hun ham i Graven.

Naar Mindet om den solide og dygtige Malermester vil blive bevaret udover Familie-Kredsen, er det dog hverken for hans Haandværk — det vil jo ganske naturligt forsvinde i Tidens Løb — eller for hans Optegnelser om Slægtens Mærkedage, de har ikke større almen Interesse. Men det er Frugterne af hans Fritids-Syssel gennem mere end et halvt Aarhundrede, som

vil sikre hans Navn mod Forglemmelsen. Medens han var i København, i 1830'erne, skal han have besøgt Kunstakademiet, og selvom man vilde gøre ham

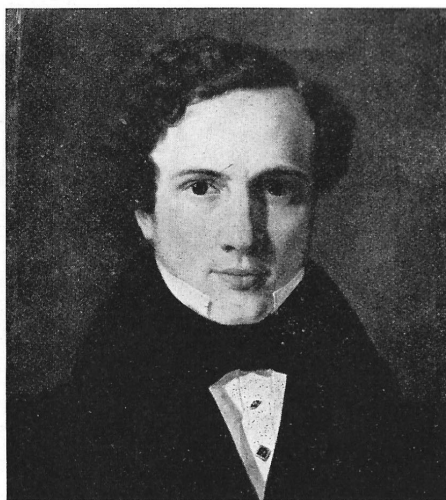
Uret ved at anlægge en strengere Maalestok paa hans smaa fordringsløse Malerier, er de ingenlunde uden en vis rørende Stemmning. Det har aabenbart mere ham at gengive Motiverne fra Fødebyen, og det giver hans Lille-Kunst en varig Værdi som topografisk Kilde, at Prospekterne nu har forandret sig totalt. En Oversigt over denne Side af hans Virksomhed, saavidt muligt kronologisk, vil derfor blive en Slags Æreminde for ham.

Det ældste Billede, som skyldes hans Pensel, stammer allerede fra hans Læretid og er sikkert malet under et Ferie-Besøg i Roskilde. Det er et Portræt af en gammel, nu forlængst glemt Litteratus *Peter Obel*, som blandt andet under

sin omflakkende Tilværelse udgav »Freja eller underholdende Lecture for begge Kjøen« i Roskilde 1837. Paa Bagsiden af Billedet staar, at det er »malet af J. C. Gottschalk 1834 i Roskilde«, og samme Signatur og Aarstal læses ogsaa paa Forsiden. Naar Gottschalk i sin Notebog har indført, at han den 23. Marts 1838 har solgt et Portræt i Oliefarve for 5 Mark til Hr. Litteratus P. Obel, kan det derfor næppe være 1834-Billedet, medmindre man vil gætte paa, at Obel har været fire Aar om at spare sammen til sit Kontrafej. I sine første Aar var det forøvrigt udelukkende Portrætter, Gottschalk malede. Han var, som nævnt, blevet

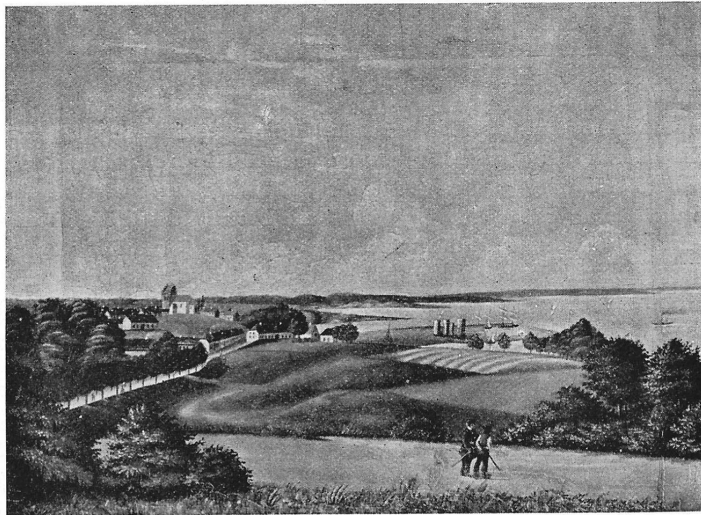
Viggo Thomsens Købmandsgaard Skomagergade Nr. 46. (Skydeskive 1888).

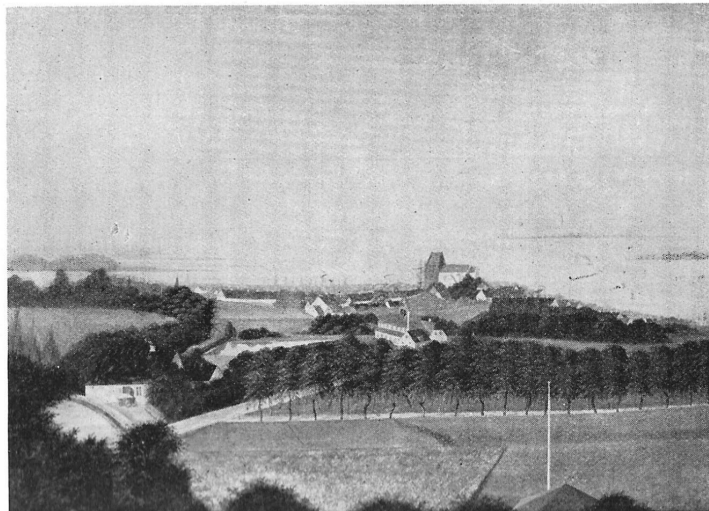
Selvportræt(?) af Kunstmaler M. F. R. Greve. (1810—1869). (Privateje).

Svend den 26. Oktober 1836, og enten det nu skyldes, at han fik mere Tid til sin Raadighed, eller at han vilde forøge sine Indtægter, nok er det, at han i Notebogen antegner ikke mindre end tre Portrætter fra December Maaned 1836. Den 1. December fik han 5 Mark for et Portræt i Oliefarve (med Ramme) til Jomfru Kunst, den 18. betalte Hr. Landskabsmaler Christensen 3 Mark for et Portræt, og den 23. maatte Hr. Kunst give det samme for sit Billede. For 1837 anfører Gottschalk ingen Arbejder, men i Begyndelsen af 1838 leverede han, foruden Portrættet af Obel, et til Jomfru Hansen fra Frederiksborg, som han fik hele 12 Mark for, og senere et Portræt af »Hr. Hansens Søn i København«, men skønt han her lagde Ramme til, indbragte det kun 5 Mark.

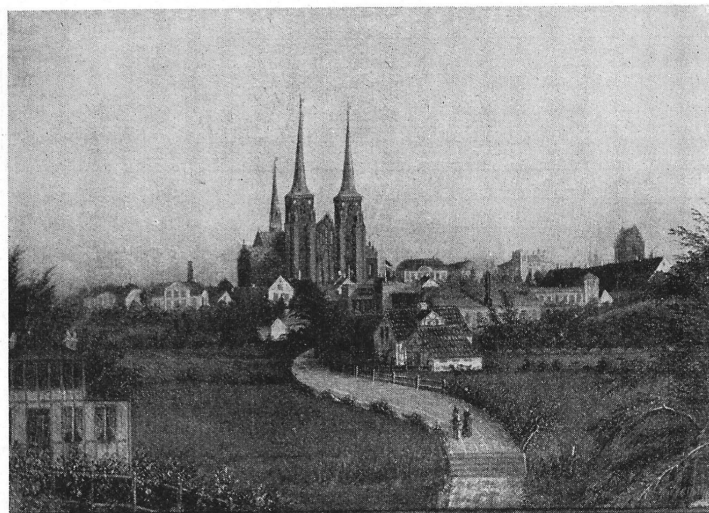
Fra Begyndelsen af Mesteraarene i Roskilde stammer ogsaa et Selvportræt, som bagpaa bærer Signaturen: »Portræt af Maleren i Roskilde J. C. Gottschalk malet til den 17. April 1843«, men det synes tillige at være det sidste Figurbillede fra hans Pensel. Derefter er det Prospekter fra Byen, han fæstner paa Lærredet. Af de to ældste, som antagelig ogsaa er fra 1840'erne, er navnlig »Prospekt ved Frue Kirke i Roskilde malet af J. C. Gottschalk« ganske fornøjeligt med den hjælpsomme Mand, som hanker op i sin drukne Staldbroder, medens et Par ejendommelige Børn ser koldsindigt til, og to bittesmaa Dreng, lidt længere borte, hengiver sig til den sunde og naturlige Idræt at slaas. Begge Dele har været dagligdags Be-

Udsigt over Sct. Jørgensbjerg og Roskilde Fjord. 1859. (Roskilde Museum).

Udsigt mod Sct. Jørgensbjerg med de to Molledamme, o. 1860. (Privateje).

Roskilde set fra Vest. 1880. (Privateje).

givenheder, som ikke vakte synderlig Opmærksomhed, i hvert Fald gaar et Par Bønderfolk i deres Nationaldragter uanfægtet videre, og af Præsten ser man kun en sort og farisæisk Ryg. Til venstre ligger Kirke-Stalden ud mod Gaden og gennem Porten skimter man et af de straatækte Huse inde paa selve Kirkegaarden, Enkeltheder, man nu forgæves vil lede efter. »Prospekt af Sanct Jørgensbjerg Havn ved Roskilde malet af J. C. Gottschalk« viser en Skude ved den primitive Anløbs-Bro og Fiskegarnene, som hænger til Tørre inde paa Bredden. I Baggrunden genkender man »Børsen« og Kirketaarnet, men ellers optages Billedet af Borgerkorpsets tvangfri Skyde-Øvelser. At det ikke er en Fugleskydning, viser den tomme Skydestang, men navnlig Figurernes rød-hvide Uniformer med de store fjerbuskede Hætte. En af Krigerne løsner just sit Gevær, saa Ilden staar ud af Løbet, men alligevel har en dumdristig Markør taget Stade klods op ad Skydeskiven uden at søge Dækning. Hyggeligt virker ogsaa den fredelige Gruppe i Forgrunden, hvor en Officer mageligt hen-slængt i Græsset underholder sig med en Kollega — det kan vel næppe være andre end Kaptajn Sveistrup — og hans Frue.

Fra 1850'erne kender vi nu kun to Pro-

spekter, som baade i Emne og Tid ligger hinanden meget nær. Det ene er »malet af J. C. Gottschalk 1859« og viser Udsigten fra den nuværende Bellevue sti henover Byparkens Terræn til Sct. Jørgensbjerg.

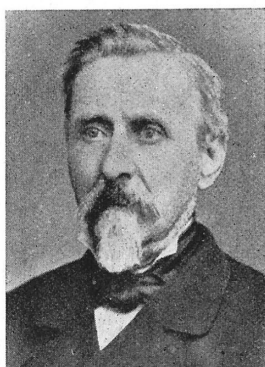
Nede ved Havnen staar Tømmerstablerne og Fuglestangen, og ude paa Fjorden skovler »Frederik den Syvende« sig frem. Det andet er taget fra et Punkt lidt længere vestpaa, saa at man vel har Sct. Jørgensbjerg Kirke som Dominanten, men ogsaa faar Møledammene ved Kapelsmøllen og Sct. Clara Mølle med i Billedet. Det er ikke dateret, men da Maleren ogsaa her har ladet Dampskibet figurere ude paa Fjorden, maa Prospektet i hvert Fald være fra Tiden efter 1857, da »Frederik den Syvende« begyndte sin Fart.

Fra den næste Snes Aar synes der ikke at være bevaret noget Billede fra hans Haand, men fra 1880'erne foreligger der atter Vidnesbyrd om, at han ikke havde tabt sin topografiske Interesse. Blandt Roskilde og Omegns Fugleskydningsselskabs Skiver er der tre, som bærer hans Signatur, men det er ikke udelukket, at der mellem de navnløse ogsaa kan være andre Arbejder af ham. Fuldmægtig Valdemar Berthelsens Konge-Skive fra 1879 viser Raadhustorvet med det gamle Raadhus, medens Materialist Toxen Balle, der blev Fuglekonge i 1882, fik Gottschalk til at male en trompetblæsende Engel svævende hen over Roskilde By-Prospekt set fra Vest (et lignende Motiv havde Gottschalk forøvrigt allerede i 1880 forevigt), og endelig blev Mindet om Købmand Viggo Thomsens Gaard, Skomagergade Nr. 46, der senere er nedrevet, fastholdt paa Skydeskiven fra 1888.

Det sidste Billede, som Gottschalk har efterladt sig, er karakteristisk nok et Interiør. Det er malet i 1890, da han var en gammel Mand paa 73 Aar og maaske ikke længer saa godt taalte at afskildre de udendørs Motiver. Men ellers bærer det ikke Spor

J. C. Gottschalks Stuer i Skomagergade Nr. 36. Malet 1890.

J. C. Gottschalk. Fotografi o. 1885.

Skomagergades Nordside. Fotografi farvelagt 1869 af J. C. Gottschalk.
Hans Fødested er Huset længst tilhøjre.

af nogen Alderdomssvagthed. Gengivelsen af de mange Enkeltheder, som tilsammen giver et saa tids-typisk Indtryk af hans to Stuer, er lige saa pillen som i hans tidligste Arbejder. Fra Akademi-Tiden stammer nok de tre Gengivelser af Gips-Ornamenter, som hænger foroven i det forreste Værelse, medens det store Billede i Familie-Galleriet paa Bagvæggen i den inderste Stue tydeligvis er Selvportrættet fra

hans unge Aar. Interiøret bærer paa Rammens Bagside kun en Paaskrift med Mesters egen Haand, at det »tilhører Chr. Gottschalk 1890, Julegave«, men oplyser ikke noget om, hvor Lejligheden laa. Det er nu ikke svært af faa den stedfæstet alligevel. Det kan ikke være Skomagergade Nr. 2, for, som Gottschalk har noteret, »Fredagen den 2. Marts 1883 var jeg og min Søn Christian for sidste Gang henne og bese mit Fødested, førend det skulde nedrives tilligemed Raadhuset«. Og det kan heller ikke være Bredgade Nr. 11, da han, som nævnt, først flyttede her

hen i 1893. Men ser man Folketællingen for 1890 igennem, klares Gaaden let; paa det Tidspunkt opføres Malermester J. C. Gottschalk som boende Skomagergade Nr. 36.

Foruden disse Billeder findes der sikkert endnu adskilligt flere hos Familier, som har haft Tilknytning til den gamle Malermester. Skulde disse Linjer derfor give Anledning til, at man blev opmærksom paa andre Roskilde-Prospekter eller -Portrætter

fra hans Pensel, vilde det være en smuk Tanke, om man skænkede dem til Roskilde Museum. Ligesom man nemlig dér allerede har en Repræsentation for Jacob Kornerup, kunde man ogsaa faa en lignende for J. C. Gottschalk. De vilde supplere hinanden godt.